

Eesti Välispoliitika Instituudi mõttepaber no. 44
September 2017

Kagu-Aasias kasvab juba 50 aastat omanäoline piirkondlik majandusühendus

Autor: Annika Siirak

Enne Tartu Ülikooli politoloogia erialal doktorantuuri alustamist töötas Annika Siirak EL Missioonis ASEANi juures Jakartas, Indoneesias

Sissejuhatus

2017. aastal tähistavad Euroopa Liit (EL) ja **Kagu-Aasia Maade Assotsiatsioon** (ASEAN)¹ kolme suurt aastapäeva: möödub 60 aastat Rooma lepingust, millega asutati tänase ELi eelkäija Euroopa Majandusühendus, 50 aastat ASEANi loomisest, ning 40 aastat nende kahe partnerlussuhete ametlikust algusest.² Sel aastal istub ASEANi ja seega ka Kagu-Aasia olulisima kaitse- ja julgeolekualase koostöö foorumi, **Ida-Aasia tippkohtumise** (EAS)³ eesotsas Filipiinid, Kagu-Aasia kaitsekoostöö raamistikku ELi kaasamise truu toetaja – seda vähemalt kuni President Rodrigo Duterte võimuletulekuni ja ELi arengutoetustele keelumärgi näitamiseni.⁴ Eesistuja toetuse, mitmete aastapäevade ja väsimatu diplomaatilise survestamise tulemusena materialiseerus juulis lõpuks ELi pikaajaline soov – Euroopa Ülemkogu president Donald Tusk sai kutse osaleda EASi tippkohtumisel novembris Filipiinide külalisena.⁵

Juulis tehti suur samm ka Eesti ja ASEANi vaheliste suhete edendamiseks. Nimelt, esimene Eesti suursaadik ASEANi juures, Andres Unga andis üle oma volikirja ASEANi Peasekretär Le Luong Minhile, väljendades huvi koostöö tugevdamise vastu nii kahepoolselt kui läbi ELi.⁶ Paraku katab Unga ASEANi Eesti saatkonnas Canberras ning vastaval Välisministeeriumi lauaametnikul Tallinnas on lisaks ASEANile portfelliga ka kahepoolsed suhted paljude Kesk-, Ida- ja Kagu-Aasia riikidega, sh Hiina, India ja Jaapan, mis täidavad arusaadavalt suure enamuse tööajast. See tähendab, et nii aega kui kohalikku ekspertiisi ASEANi tundmaõppimiseks napib ning koostöö edendamisel tuginetakse suuresti EL Missioonile ASEANi juures Jakartas ning aruteludele EL Nõukogu Aasia ja Okeania töörühmas⁷ Brüsselis, ent paljulubava **ASEANi geopoliitiline olulisus kasvab** ning selle arengul tasub silma peal hoida ja aegsasti tegutseda ka kodumaal.

ASEAN tervikuna on rahvaarvult Hiina ja India järel maailma kolmas, kusjuures pool rahvastikust on alla 30-aastased. **ASEANi ühisturg**, kui realiseeritud, töötab pakkuda Euroopa ettevõtetele

1 Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)

2 EList sai ASEANi dialoogipartner 1977. aastal, 10ndal ASEANi liikmesriikide välisministrite kohtumisel.

3 East Asia Summit (EAS)

4 Reuters, "Philippines declines aid from Europe to assert independence: official", 17 May 2017.

5 Riigijuhtide tasandil esindab ELi rahvusvahelistel tippkohtumistel Euroopa Ülemkogu president.

6 ASEAN, asean.org/estonia-seeks-to-enhance-relations-with-asean; Välisministeerium, vm.ee/et/uudised/eesti-suursaadik-kagu-aasia-assotsiatsiooni-juures-andis-ule-volikirja

7 Asia-Oceania Working Party (COASI)

ainulaadseid laienemisvõimalusi kasvava keskklassi ja suureneva tarbijaskonnaga noorel areneval turul. Lihtsustavalt on mitmed uurijad ja poliitikud kõrvutanud ELi ja ASEANi ambitsioonikaid piirkondliku majandusliku integratsiooni mudeleid ning tihenendud arengukoostöö ja suurenenud investeringute valguses kujutlenud ELi justkui eeskujuna 'väiksele vennale' Kagu-Aasias, mis ei ole paraku õige. Vaatamata ühisele soovile tagada rahu ja rajada ühisturg, on kahe ühenduse vahel erinevuseid rohkem kui sarnasusi, millele käesolev artikkel tähelepanu juhib, selgitades ASEANi toimimismehhanisme, peamisi probleeme piirkondliku organisatsiooni arendamisel Kagu-Aasias, ELi huve selles maailmajaos ja potentsiaali Eesti jaoks.

1. Arengulõhe – jah, aga mitte ainult

ASEANi liikmeteks on kümme vaieldamatult väga erineva ajaloo, riigirežiimi, religiooni, kultuuri, suuruse ja arengutasemega riiki: Brunei, Filipiinid, Indoneesia, Kambodža, Laos, Malaisia, Myanmar, Singapur, Tai ja Vietnam. Mitmekesisus on ASEANi ühisnimetaja, koondades endas nii kristluse, islamiusu, budismi, hinduismi kui kommunismi, monarhia, demokraatia, sultanaadi, hübriidrežiimi ning koloniaalajastu pärandina varieeruvad sidemed Hispaania, Hollandi, Portugali, Prantsusmaa ja Ühendkuningriigiga. Kõige silmatorkavamad on **erinevused** jõukama nn ASEAN-6 grupi⁸ ning hiljem liitunud⁹ ja vähem arenenud Mekongi jõe äärsete nn CLMV riikide¹⁰ vahel, mida ilmestab allpool järgnev Tabel. Peale palava kliima ja riisil põhineva rahvusköögi ühendab neid riike vaid deklaratiivne soov tagada rahu, stabiilsus, turvalisus ja heaolu oma rahvale, mis ei ole just kuigi märkimisväärne – missugune riik nendesamade eesmärkide poole püüdlemist avalikult *eitaks*.

Tabel. ASEANi liikmesriikide põhinäitajad¹¹

	Rahvaarv	Pindala (km ²)	SKP (miljonit USD)	SKP <i>per capita</i> (USD)	SKP kasv (% , 2015)	Äärmuslik vaesus (% rahvaarvust)
Indoneesia	261,115,456	1,811,570	932,259.18	3,570.3	4.9	8.3 (2014)
Filipiinid	103,320,222	298,170	304,905.41	2,951.1	6.1	13.1 (2012)
Vietnam	92,701,100	310,070	202,615.89	2,185.7	6.7	3.1 (2014)
Tai	68,863,514	510,890	406,839.68	5,907.9	2.9	0.0 (2013)
Myanmar	52,885,223	653,080	67,429.59	1,275.0	7.3	NA
Malaisia	31,187,265	328,550	296,359.12	9,502.6	5.0	0.3 (2009)
Kambodža	15,762,370	176,520	20,016.75	1,269.9	7.0	2.2 (2012)
Laos	6,758,353	230,800	15,903.44	2,353.2	7.3	16.7 (2012)
Singapur	5,607,283	709	296,965.71	52,960.7	1.9	NA
Brunei	423,196	5,270	11,400.27	26,938.5	-0.6	NA
ASEAN	638,623,982	4,325,629	2,554,695.04	10,891.49	4.85	6.2
ASEAN-6	470,516,936	2,955,159	2,248,729.37	5482.975	3.37	5.4
CLMV	168,107,046	1,370,470	305,965.67	1770.95	7.08	7.3

8 'ASEAN-6' või 'the ASEAN Six' nimetusega viidatakse kuuele ASEANi liikmesriigile: Brunei, Filipiinid, Indoneesia, Malaisia, Singapur ja Tai.

9 Vt Graafik 1

10 'CLMV' täheühendit kasutatakse nelja riigi ühiseks nimetamiseks, tulenevalt nende ingliskeelsetest nimetustest Cambodia, Lao PDR, Myanmar ja Vietnam.

11 Autori koostatud, tuginedes Maailmapanga 2016. aasta andmetele juhul kui ei ole näidatud teisiti.

Nii rahvaarvult kui territooriumilt kõige suuremas liikmesriigis – sh maailma neljandas rahvarohkeimas – Indoneesias elab 600 korda rohkem inimesi kui elanike arvu poolest Tallinnaga peaaegu identses Bruneis.¹² Pindalalt kõige väiksem liikmesriik Singapur mahub Indoneesia sisse 2555 korda; suuruselt teine Myanmar aga peaaegu 3 korda.¹³ Indoneesia arhipelaag koosneb enam kui 17,000-st saarest, Laosel aga puudub merepiir täielikult. Erinevustest tulenevalt on kõigil liikmesriikidel arusaadavalt ka spetsiifilised ootused piirkondliku ühenduse loomise potentsiaalsest kasulikkusest just nende riigile ja rahvale.

Majandusliku integratsiooni suurimaks väljakutseks Kagu-Aasias on kahtlemata suur **arengulõhe**.¹⁴ Singapuri sisemajanduse kogutoodang inimese kohta on elanike arvu poolest sarnase Laose omast 22 korda suurem.¹⁵ Üleüldise globaalse konkurentsivõime, sh infrastruktuuri ja institutsionaalse võimekuse osas on Singapur ka kõigest teistest ASEANi liikmesriikidest peajagu üle. Puuduliku infrastruktuuri ja piiratud administratiivse võimekusega riigid jäävad aga majandusliku integratsiooni kasuteguritest tihtipeale kõrvale, mis omakorda vähendab nende motivatsiooni ühitada riiklikke seaduseid ja poliitikaid piirkondlike lõimumis- ja liberaliseerumisesmärkidega.¹⁶

Arengulõhet leevendada püüdvate poliitikate kujundamisel jääb ASEANi juhtidel märkamata, et mahajäänud piirkondi on ka üldpildis jõukamatena näivates liikmesriikides. ASEANi kõige vaesemaks liikmesriigiks peetud Laosel elab 16.7% elanikkonnast äärmuslikus vaesuses,¹⁷ ent samades tingimustes elavate inimeste osakaal on võrdlemisi suur ka Filipiinidel (13.1%) ja Indoneesias (8.4%).¹⁸ Kohati on **riigisisene piirkondlik ebavõrdsus** isegi suurem kui riikidevaheline arengulõhe, kuid, erinevalt Euroopa sotsiaal-majanduslikku ühendamist soodustanud piirkondade arendamisest juhitudvast regionaalpoliitikast, keskendutakse Kagu-Aasias peaaesjalikult CLMV riikide järeleaitamisele ASEANi Integratsiooni Initsiatiivi¹⁹ kaudu ning sarnasel arengutasemel piirkonnad teistes liikmesriikides jäävad tähelepanuta.

Need ja paljud teised tegurid raskendavad muuhulgas ühise transpordisüsteemi, kalanduspoliitika või kaubandusruumi loomist ASEANis. Olgugi et sarnaste väljakutsetega seisis oma algusaastatel ja mitmete laienemisringide käigus – teatud valdkondades veel tänagi – silmitsi ka EL, on vaid kümme aastat noorem ASEAN piirkondliku majandusühenduse kujundamises märkimisväärselt aeglasem. Deklaratiivselt edasiliikumine justkui toimib ja toimub – igal aastal võetakse vastu hulk seisukohti ministrite poolt ja ASEANi Majanduslik Ühendus²⁰ 2015. aastal ju ometi loodi²¹ – kuid nendes tekstides lubatu elluviimises ja rakendamises jäävad ASEANi liikmesriigid kimpu. Enimlevinud põhjenduseks tuuakse eelpool kirjeldatud suured erinevused liikmesriikide arengutasemes, mistõttu igasugune kollektiivne edasimineku toimub kõige aeglasema liikme tempos, ent **see pole kogu tõde**. ASEANi majanduslikku integratsiooni ei pidurda ainult arengulõhe, vaid ka puuduv ühine identiteet, nõrk solidaarsus- ja kogukonnatunne, rahvuslike huvide eelistamine piirkondliku eesmärgi üle, vähene rahaline pühenduvus liikmesriikide poolt ning ebapiisav institutsionaalne ülesehitus.

12 Vt Tabel; Eesti Statistikaameti 2016. aasta andmetel elab Tallinnas 423,420 inimest.

13 Vt Tabel

14 *Development gap*

15 Vt Tabel

16 Dr Siwage Dharma Negara, "Toward Deeper Economic Integration: Balancing National Interests with Goals of ASEAN Community", *Thinking ASEAN*, Issue 8, February 2016, lk 4.

17 Vähem kui 1.90 USA dollariga päevas

18 Vt Tabel

19 *Initiative for ASEAN Integration (IAI)*

20 *ASEAN Economic Community (AEC)*

21 Vt Graafik 1

2. Otsustusprotsess ja eelarve

Institutsionaalset ülesehitust vaadates paljastuvad täiesti erinevad lähenemised piirkondliku majandusühenduse loomisele Euroopas ja Kagu-Aasias. Kui ASEANis tehtaks otsuseid sarnaselt EL Nõukogule liikmesriikide rahvaarvust johtuva kvalifitseeritud häälteenamusega, oleks 261 miljoni elanikuga Indoneesia kõige suurem kaal, millele järgneks 103 miljoni elanikuga Filipiinid ja 92 miljoni elanikuga Vietnam.²² ASEAN on oma toimimiselt aga äärmiselt **valitsustevaheline** organisatsioon, kus kõik otsused tehakse konsultatsiooni käigus ja konsensusepõhiselt.²³ Taolise otsustusprotsessi rakendamist põhjendatakse sooviga muuta ebavõrdsed riigid vähemalt institutsionaalsel tasandil 'võrdseks'.²⁴ **Konsensuslik otsustamine** tähendab, et iga liikmesriik omab sisuliselt jõudu ka otsused vetostada ning vastuvõetud seisukohad ja dokumendid põhinevad reeglina vähimal ühisel nimetajal, mis lühendab kollektiivse edasiliikumise sammu veelgi. Tihti pidurdab ühist edasiminekut ka rahvuslike huvide eelistamine piirkondlike püüdluste üle.²⁵ Kõige rohkem häält teevad seejuures kõige väiksemad aga kõige jõukamad liikmesriigid Singapur ja Brunei, olgugi et ühenduse eelarvesse panustavad kõik liikmesriigid võrdselt.

Panus ASEANi eelarvesse ei ole seotud liikmesriikide arengutaseme, sisemajanduse kogutoodangu ega maksejõukusega, vaid kõik kümme kannavad ASEANi Sekretariaadi kontole igal aastal üle täpselt samasuure summa (2 miljonit USA dollarit), moodustades ühise **ASEANI eelarve** suurusjärgus **20 miljonit USA dollarit aastas**, mida on ambitsioonikate eesmärkide elluviimiseks selgelt liiga vähe.²⁶ Ligikaudu sama suure summaga toetab EL ASEANis ainuüksi jätkusuutlikku turbamaade kasutamist ja sudureoste leevendamist (20 miljonit eurot, ligikaudu 23 miljonit USA dollarit) – tõsi, küll arengukoostööprogrammi kaudu, mida viiakse ellu kolme aasta jooksul.²⁷ Taolist 'võrdset' eelarvesüsteemi kasutades loodetakse süvendada kogukonnatunnet. Nimelt, kuna igapäevase panuse määrab vaeseima liikme maksejõukus, eeldatakse, et jõukamad riigid aitavad ühise edasiliikumise nimel vaesemaid järele. Riikideülest kokkulepitud rikkuse ümberjagamist aga ei toimu, seda teevad huvituvad liikmesriigid omavahel kahepoolselt, ent CLMV riikide ülalpidajateks pigem oma riigi ja rahva huvide eest seisvad Brunei ja Singapur saanud ei ole. Tänavusel juubeliaastal räägitakse küll ASEANi institutsionaalsest reformimisest ning lubatakse liikmesriikide suuremat panust näiteks ASEANi Humanitaarabi Keskuse²⁸ tegevuse toetamiseks, kuid septembris ei paista ei konkreetseid tulemusi ega plaane. Täna ei ole Sekretariaadil piisavalt ressursse ega pädevusi, et abstraktset ASEANi Majanduslikku Ühendust iseseisvalt tegelikkuseks teha.

Piirkondlike ambitsioonide realiseerimisel tõttavad appi **dialoogipartnerid** (loe: doonorid), kes investeerivad ASEANi ülesehitamisse rohkem kui ASEANi liikmesriigid ise. Partnereid on kokku, nagu ASEANi liikmesriikegi, kümme: Ameerika Ühendriigid, Austraalia, EL, Hiina, India, Jaapan, Kanada, Korea Vabariik, Uus-Meremaa ja Venemaa. Iga dialoogipartneri suhteid ASEANiga koordineerib 3-aastase rotatsiooniskeemiga üks ASEANi liikmesriik. ELi puhul on selleks 2018. aasta keskpaigani Tai, mil koordineerimiskohustused võtab üle Singapur. Kusjuures, ei ole kinnitatud ega ümber lükatud, et uusi dialoogipartnerlussuhteid saab ASEAN sõlmida vaid siis, kui võtab vastu uue liikme, näiteks Ida-Timori.²⁹ Ainuüksi EL toetab ASEANi piirkondlikku

22 Vt Tabel

23 ASEANi Harta, Artikkel 20

24 Hoang Thi Ha, "Reconciling Consensus with New Realities", ASEANFocus, Issue 1/2017, lk 2.

25 Dr Siwage Dharma Negara, "Toward Deeper Economic Integration: Balancing National Interests with Goals of ASEAN Community", Thinking ASEAN, Issue 8, February 2016, lk 4.

26 Euroopa Parlament (2017) "The future of EU-ASEAN relations", Study, April 2017, lk 6; Asian Development Bank Institute (2014) "ASEAN 2030: Toward a Borderless Economic Community", lk 201.

27 *Sustainable Use of Peatlands and Haze Mitigation* (SUPA) arengukoostööprogrammi rahastab Euroopa Komisjon ning seda viiakse ellu aastatel 2017-2020.

28 *ASEAN Center for Humanitarian Assistance* (AHA Center)

29 2002. aastal Indoneesia võimu alt iseseisvunud Ida-Timor on kõige tõsisemalt kaalutletud ASEANi kandidaatriik.

integratsiooni mitmesuguste toetusprogrammide kaudu käesoleval 7-aastaselt eelarveperioodil (2014-2020) kokku 198 miljoni euroga,³⁰ mida on rohkem kui 28 miljonit eurot aastas. Ameerika Ühendriigid ja Austraalia on samuti suured doonorid, rääkimata Hiinast ja Jaapanist, kelle rahastatud sillad, kõrghooned, maanteed, kaubanduskeskused ja muud infrastruktuuriprojektid kõrguvad ja laiuvad pea kõikjal Kagu-Aasias. ASEANi areng partnerite abita oleks ilmselt veelgi aeglasem kui see on praegu, kuid ilma liikmesriikide endi suurema pühendumiseta – nii rahaliselt kui poliitiliselt – lükkub suure potentsiaaliga majandusühenduse realiseerimise kuupäev aina edasi.

3. Juhtivorganisatsioon ja piirkondlik identiteet

Selleks, et ASEANi mõista, tuleb mõista **ASEANI Sekretariaati** – ainsat bürokraatlikku organit, mis kõiki ASEANi ministrite, vanemametnike ja sektoriaalsete töögruppide vahel toimuvaid kohtumisi ette valmistab ning ASEANi Harta ja iga-aastaste deklaratsioonide-seisukohtade elluviimist jälgib. Selle organi roll on täpselt selline nagu nimi ütleb – tegemist on sekretäriaga, kes tegeleb kohtumiste administratiivse korralduse, kommunikatsiooni ja dokumendihaldusega. ASEANi Sekretariaat annab tööd ligikaudu 300 inimesele, kellest vaid 70 on liikmesriikidest värvatud kutselised ametnikud, teenides 638 miljonit inimest.³¹ See tähendab, et iga ametniku kohta on ASEANis 2,1 miljonit elanikku. Võrreldes Euroopa Komisjoniga Brüsselis, kus töötab ligikaudu 33,000 inimest, on ASEANi Sekretariaadil Jakartas 110 korda vähem töjõudu, et teenindada suurema rahvaarvuga piirkonda. Lähtudes kogemusest ja arusaamast, et rahvusülese institutsiooni pädevus, vajalikud ressursid ja juhtiv roll on piirkondliku lõimumise edendamisel asendamatu, on üks ELi poliitika eesmärke Kagu-Aasias just ASEANi Sekretariaadi tugevdamine.

ASEAN näeb vaeva piirkonna ühendamisel mitte ainult majanduslikult vaid ka **kogukonna tunnetuse** loomisel. Struktuuriliselt jagatakse koostöö ASEANis kolmeks: poliitilis-julgeolekualane, majanduslik ja sotsio-kultuuriline kogukond.³² Vaatamata kolme kogukonna loomise retoorikale valitsuste tasandil, jäävad piirkondliku ühinemise kasutegurid rahvale arusaamatuks ja kaugeks³³ – oma osa selles on kindlasti ka eelpool mainitud ASEANi liikmesriikide juhtide endi kalduvus eesõigustada rahvuslikke huve rahvusülestele püüdlustele. Kagu-Aasia rahvaste vahel ei ole eurooplastega võrreldavat ühtekuuluvustunnet, identiteeti ega kodakondsust – indoneeslased on indoneeslased, mitte ‘kagu-asiadid’ või ‘aseanlased’. ASEANi eliit võib ju majanduslikku integratsiooni läbi strateegia ja geopoliitika prisma näha, kuid valija või inimene tänaval seda ei näe – tema jaoks loeb vaid see, kuidas integratsioon tema igapäevast elu mõjutab, ning täna ta seda ei mõista.³⁴

Pool ASEANi avalikkusest ei seosta end piirkondliku organisatsiooniga üldse, seejuures on identiteeditunne üllatuslikult kõige madalam just asutajaliikmetes Indoneesias, Tais, Singapuris ja Filipiinidel.³⁵ Kõlab uskumatuna, ent just ASEANi Sekretariaati, paljusid teisi ASEANiga seotud organisatsioone ja partnerriikide diplomaatilisi esindusi majutavas Indoneesias on **teadlikkus ASEANist** paradoksaalselt kõige madalam. *Asia Barometer Survey* 2014-2016 aastal küsitletud indoneeslastest tugev enamus, 77% ei tunne mingit seost organisatsiooni või selle eesmärkidega, olgugi et riiki võis 1990ndate lõpus pidada lausa ASEANi liidriks – roll, mida suurim liikmesriik

Ühinemissoovi on varasemalt üles näidanud ka Bangladesh, Paapua Uus-Guinea ja Taiwan.

30 EL Missioon ASEANi juures, eeas.europa.eu/asean

31 Ooi Kee Beng et al. (2015) “The 3rd ASEAN Reader”, ISEAS Yusof Ishak Institute, Singapore, lk 186-187.

32 ASEAN Political-Security Community, ASEAN Economic Community, ASEAN Socio-Cultural Community

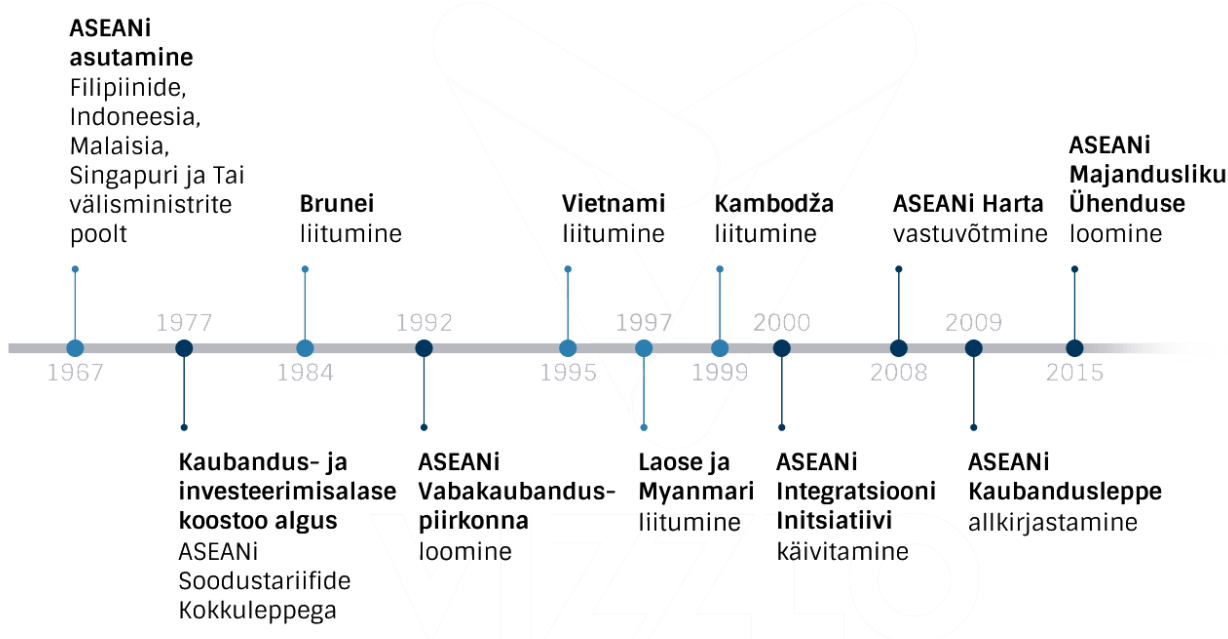
33 Dr Siwage Dharma Negara, op. cit., lk 3.

34 Moller, Jorgen Orstrom (2016) “Lessons from Brexit for ASEAN”, ASEANFocus, Issue 4/2016, Jun/Jul 2016, lk 14-15.

35 Welsh, Bridget & Kai-Ping Huang (2016) “The Habibie Center, “So Close, but Yet So Far: Public Perceptions of ASEAN”, The Habibie Center, ASEAN Briefs, Vol. 3, Issue 6, lk 2.

võiks täita ka edaspidi.³⁶ Eurooplastele ei tule ilmselt üllatusena, et riigid, kus rahva side ASEANiga näib olevat suurim, on hiljutised eesistujad Vietnam, Myanmar ja Malaisia.³⁷ Sarnast tendentsi võib märgata ka EL Nõukogu roteeruva eesistumise puhul, mil eesistujariigis toimub suur hulk ühenduse kohtumisi, mida saadavad kõrvalüritused, meediakajastused ja avalikkuse tähelepanu, mis omakorda toovad piirkondliku agenda – vähemalt pooleks aastaks – püsivamalt eesistujariigis rahva radarile. Vähene avalik teadlikkus ei ole muidugi võõras ka ELi jaoks, mis on üks paljudest valdkondadest, kus EL ja ASEAN teineteiselt õppida võivad.

Graafik 1. Piirkondlik majanduslik integratsioon Kagu-Aasias³⁸

4. ASEAN korjab ELi kirsse

Erinevustele vaatamata proovib ASEAN paljuski luua Kagu-Aasias seda, mida EL on saavutanud Euroopas: liikmesriikidevahelise kaubanduse soodustamine ja tariifide kaotamine, ühisturu loomine, ühiste regulatsioonide kehtestamine, seaduste ja standardite harmoniseerimine, statistiliste andmete kogumise ja esitlemise süsteemi ühtlustamine, kõrghariduse rahvusvahelistumine, tudengite ja teadlaste mobiilsus ja oskustööjõu vaba liikumine³⁹ on vaid mõned näited. Sellise visiooni elluviimisel ei ole ASEANil paremat partnerit, kelle kogemusest, oskusteabest ja vigadest õppida, kui on EL. Samas on võimatu Euroopa integratsiooni elemente üks-ühele Kagu-Aasias kohaldada ning see polegi vajalik – ASEAN on oma iseseisval erisugusel arenguteel, mida nad tihti ka ise rõhutavad, viidates sõnapaarile *'the ASEAN Way'*.

ASEAN valib ja võtab üle hea meelega need Euroopas järeleproovitud mudelid, mis nende kontekstis võiksid toimida, näiteks üliõpilaste ja teadlaste mobiilsus tuginedes Erasmus+ stipendiumiprogrammile, piirkondlike standardite ja toiduohutuse poliitika arendamine Euroopa

36 *Ibid.*

37 *Ibid.*

38 Autori koostatud, tuginedes andmetele ASEANi kodulehel asean.org

39 *Mutual Recognition Arrangement* (MRA) kehtib ASEANis hetkel kaheksale ametile: insenerid, arhitektid, arstid, med-õed, hambaarstid, raamatupidajad, maamõõtjad ja turismitöötajad.

Toiduohutusameti näitel või ühise lennuturu⁴⁰ loomine. ASEANi-ülesest parlamendist sealsed kirevad poliitilised režiimid aga huvitatud ei ole – maksimaalne, milleks nad võimelised on, on ASEANi parlamentidevaheline assamblee,⁴¹ kus regulaarselt kohtub valik rahvusparlamentide liikmeid, ent rahvusüleses seadusloome protsessis nad ei osale. Samuti ei tuleks kõne allagi ASEANi ühine viisaruum, üks valuuta või mõne liikmesriigi lahkumine – vähemalt mitte järgmise 50 aasta jooksul. Niipea, kui uudis Ühendkuningriigi rahvahääletuse tulemustest 2016. aasta juunis Kagu-Aasiasse jõudis, oli sealpool maakera näpunäitajaid ja parastajaid palju. Kohalikus meedias süüdistati ELi ülemäärases transnatsionalismis, liikmesriikide suveräänsuse piiride ületamises ja liigse integratsiooni survestamises, mida ASEANi liikmesriikide ametnikud ei luba mitte mingil juhul nende konsensusel ja võrdsusel põhinevas ühenduses juhtuda.⁴²

Kui EL on 'hard-core' regionaliseerumise mudel, siis ASEAN on tegelikult puhas valitsustevaheline koostöö.⁴³ On loomulik, et **üle võetakse vaid need poliitikad, mis sobivad kõigile ASEANi liikmesriikidele** ning seda suure innu ja lugupidamisega. ELi saavutustele riikide ühendamisel vaadatakse Kagu-Aasias imetlusega alt üles. Huvi ses osas on muidugi kahepoolne – ELi edukas normatiivne pehme võim arenevas maailmajaos, suurem sõnaõigus ja osalus piirkondliku organisatsiooni kujundamisel ja tulemuseks tuttav reeglistik ELi ettevõtetele, kes kasvaval turul hõlpsamini kanda kinnitada saavad. ASEAN on juba praegu maailma suuruselt seitsmes majandus, mille kollektiivne aastane majanduskasv on alates 2010. aastast olnud keskmiselt 5.5%⁴⁴ – seda, muuseas, just tänu CLMV riikidele, kelle majanduskasvu lähtepeetatsioon on olnud piisavalt madalal, et igal aastal ASEANi suurimat kasvu näidata.⁴⁵ Säärase tempoga jätkates töötab 638 miljoni tarbijaga turg aastaks 2030 tõusta maailma suuruselt neljandaks majandusruumiks. Rohkem kui poole tagasihoidlikuma majanduskasvuga ELi⁴⁶ huvi on selleks ajaks ASEANiga sõlmida piirkondadevaheline vabakaubandusleping, kuid see pole ainus motiiv ASEANiga koostöö edendamiseks.

5. ELi huvid: milleks Ida-Aasia tippkohtumine?

ELi välispoliitika üks eesmärke on ASEANi-suguste regionaliseerumisprotsesside toetamine ning õiguspõhiste mitmepoolsete suhete ja otsustusprotsesside edendamine ka mujal maailmas. Väga lühidalt kokku võttes soovib EL tugevdada nii poliitilisi kui majanduslikke suhteid ASEANiga ning pikas perspektiivis sõlmida **Strateegilise Partnerluse**. ELi jaoks on Strateegilise Partnerluse eelduseks osalemine piirkondlikel poliitilistel ja julgeolekualastel aruteludel, sh Ida-Aasia tippkohtumisel, ent ASEANi arusaam sellest tundub olevat tingitud eelkõige tihedast majandus- ja kaubanduskoostööst. Vaatamata mõnevõrra erinevatele tõlgendustele, tähendaks Strateegiline Partnerlus vähemalt iga-aastast kohtumist riigijuhtide tasandil, Kagu-Aasia teemade kõrgemalt väärtustamist Brüsselis ning strateegilise olulisuse ilmestamist investeringute, ressursside ja muude rahaliste vahenditega.

Täna on EL ASEANi suurim investeerija ja teine kaubanduspartner Hiina järel ning ASEAN ELi jaoks kolmas kaubanduspartner USA ja Hiina järel.⁴⁷ Tihedate suhete valguses ei tule ilmselt üllatusena, et ülemaailmse kaubanduse liberaliseerimise pooldaja ja propageerijana soovib EL

40 ASEAN Single Aviation Market (ASAM)

41 ASEAN Inter-Parliamentary Assembly (AIPA)

42 Termsak Chalermphanupap (2016) "No Brexit Repeat in ASEAN", The Diplomat, 28. juuni 2016.

43 Pakpahan, Beginda (2016) "EU's Post-Brexit Expectations From Its Relations with ASEAN", Thinking ASEAN, Issue 14, August 2016, lk 3.

44 Vt Graafik 2

45 Vt Tabel

46 Vt Graafik 2

47 EL Missioon ASEANi juures, eeas.europa.eu/asean

sõlmida ka **vabakaubanduslepingud** ASEANi liikmesriikidega, lootes peagi taastada piirkondadevahelise vabakaubanduslepingu läbirääkimised. Kaubandusleppe läbirääkimised teeb oluliselt lihtsamaks ASEANi liikmesriikide huvi pääseda Euroopa turule. EL-ASEANI vabakaubanduslepingu läbirääkimisi alustati juba 2007. aastal, ent kõnelused peatati 2009. aastal vähese edu tõttu. Läbirääkimiste taasavamise osas andis positiivse signaali viimane ASEANi majandusministrite kohtumine EL Kaubandusvoliniku Cecilia Malmströmiga märtsis Manilas.⁴⁸ Lisaks sellele on ASEAN üks neljast olulisest partnerist, kellega Euroopa Komisjon möödunud aastal **üldiste lennutranspordilepingute**⁴⁹ läbirääkimisi alustas.⁵⁰ ASEANiga on läbirääkimisvoorusid tänaseks toimunud juba neli ning ambitsioonikad õhutranspordiametnikud loodavad kokkuleppele jõuda juba järgmisel aastal.⁵¹

Lisaks soovib EL suuremat sõnaõigust ja osalust julgeoleku- ja kaitsealases koostöös Kagu-Aasias, pürgides eelkõige **Ida-Aasia tippkohtumise** (EAS) liikmeks. EAS on suurim ja olulisim julgeoleku- ja kaitsekoostöö-alase koostöö vorm selles maailmajaos, kuhu kuuluvad kõik teised ASEANi dialoogipartnerid peale Kanada ja ELi.⁵² Kusjuures, mõlemad tähistavad sel aastal oma suhetes ASEANiga 40ndat aastapäeva. Kümme aastat tagasi loodud EASi liikmete hulgas on muuseas ka Hiina, kes väidetavalt kõikvõimalikud inimõiguste-teemalised punktid päevakorrast kaotab ning keeldub rääkimast rohkemast kui kurikuulsast Lõuna-Hiina merest. Kuigi täna ei ole veel kindel, millises suunas tippkohtumine areneb, ei taha EL niivõrd olulise dialoogipartnerina ruumist välja jääda. Nimelt, EASi kohtumised toimuvad teiste vanemametnike, ministrite või riigijuhtide kohtumistega järjestikku, mis tähendab, et ELi esindajad on alati samal ajal samas linnas, samas majas ja samas ruumis, kuid saadetakse koos Kanadaga ukse taha, kui piirkonna kõige olulisem kaitsekoostööfoorum algab.

Selle ukse taga on EL koputanud ja liitumisetrummi taganud edutult juba küllalt kaua. Juriidilises mõttes sai eeltingimus EASiga liitumiseks täidetud viis aastat tagasi – 2012. aastal ühines EL Kagu-Aasia Sõprus- ja Koostöölepinguga,⁵³ mille jaoks tuli toona vastu võtta lausa muutmise protokoll, et piirkondlik organisatsioon saaks üldse taolise riikidevahelise lepinguga ühineda. Viimasel EL-ASEANI välisministrite kohtumisel 2016. aasta oktoobris Bangkokis selgus, et ASEANi liikmesriigid ei ole ELi vastuvõtmise osas ühel nõul, mida seni diplomaatiliselt üleüldise EASi laienemisele kehtestatud moratooriumi argumendi taha peideti. Sel aastal suunati aga kõikvõimalikud diplomaatilised pingutused Filipiinide suunas, kes ASEANi eesistujana on otsustavas rollis kutsumaks mitteliikmeid EASi tippkohtumisele **Eesistuja Külalise**⁵⁴ ja vaatleja rollis.

Aastapäevakingitusena lendavadki novembris nii Justin Trudeau kui Donald Tusk Manilasse, et esmakordselt nimetatud kohtumisel Filipiinide külalisena osaleda. Sarnaselt talitati näiteks ka Venemaaga, kes oli Malaysia külaline 2005. aastal ning Venemaa ja Ameerika Ühendriikidega, kes olid Vietnami külalised 2010. aastal, enne kui mõlemad riigid said EASi täieõiguslikeks liikmeteks 2011. aastal. Ametlikult on tänavu tegemist küll vaid ainukordse kutsega, mis ei tähenda ilmtingimata külaliste kaasamist EASi protsessi pikaajaliselt ega garanteeri kutset 2018. aastal, mil

48 The Fifteenth AEM-EU Trade Commissioner Consultations, Joint Media Statement, 10 March 2017, Manila, para 6.

49 *Comprehensive Air Transport Agreement (CATA)*

50 Euroopa Liidu Nõukogu, "ELi üldised lennutranspordilepingud: nõukogu võttis vastu volitused", pressiteade, 7. juuni 2016.

51 Esimene läbirääkimiste voor toimus 2016. aasta oktoobris; teine, kolmas ja neljas 2017. aasta jaanuaris, mais ja septembris.

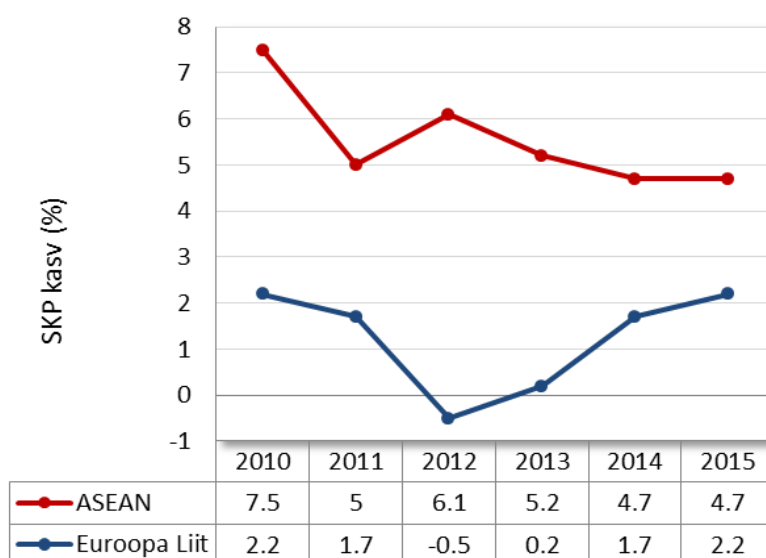
52 EASi liikmeteks on kõik ASEANi liikmesriigid ja kaheksa ASEANi dialoogipartnerit: Ameerika Ühendriigid, Austraalia, Hiina, India, Jaapan, Lõuna-Korea, Uus-Meremaa ja Venemaa.

53 *Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia (TAC)*

54 *Guest of the Chair*

ASEANi ohjad võtab üle ELi osalemissooivi rahuldamisest oluliselt vähem huvitatud Singapur, ent sellegipoolest võib kutse saamist igal juhul tähistada, kuna samm suurema Kagu-Aasia kaitse- ja julgeolekukoostöösse kaasatuse suunas on saavutatud.

Graafik 2. ELi ja ASEANi majanduskasv⁵⁵

6. Digitaalne innovatsioon ja Eesti potentsiaal

Eesti huvi ASEANis ei piirdu üksnes truu liikmesriigina ELi agenda toetamisega. Septembris sai esimese aasta täitumist tähistada üks teine EAS – **Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse** esindus Singapuris,⁵⁶ millel on potentsiaal suurendada investeringuid, e-residentide arvu ja Eesti ettevõtete eksporti suurel dünaamilisel ja kiiresti kasvaval turul. Eesti Vabariigi valitsus toetab Kagu-Aasia-suunalise teadlikkuse tõusu ja kompetentside arendamist mitmesuguste tugiteenuste ja algatuste kaudu; välispoliitikas keskendutakse peamiselt ettevõtluse, uurimistöö, arengukoostöö ja turismi edendamisele.

Sellegipoolest on **kahepoolsed suhted** Eesti ja ASEANi liikmesriikide vahel geograafilise kauguse tõttu **pigem harvad** ning piirduvad enamasti kas kultuuri, haridus- või teaduskoostööga. Näiteks töötavad mitmed Eesti kõrgharidusasutused koos Vietnamis ülikoolidega eriti just meditsiini valdkonnas.⁵⁷ Pärast kahepoolseid kohtumisi mitmesuguste multilateraalsete organisatsioonide kohtumiste raames nii Euroopas kui Aasias toimus viimane ametlik kõrgetasemeline visiit ASEANi liikmesriiki 2013. aasta aprillis, mil toonane välisminister Urmas Paet külastas Taid.⁵⁸ Eesti põhitähelepanu osaks Aasias saavad eelkõige Hiina, Jaapan, Lõuna-Korea ja India või mõned Eesti jaoks äri- või konsulaarküsimuste poolest silmatorkavamalt olulisemad ASEANi liikmesriigid individuaalselt, näiteks Singapur, Tai või Vietnam. ASEAN kui tervik vääraks aga samuti pisut süvenenumat tegutsemist.

Järjekindlalt arenevas ASEANis on **digitaalne innovatsioon** üks viiest ASEANi prioriteedist Ühenduvuse Tegevusplaanis⁵⁹ ning kajastub läbivalt ka ASEANi Info- ja

55 Autori koostatud, tuginedes Maailmapanga ja ASEANStats andmetele

56 Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, www.eas.ee/eas-avab-esinduse-kagu-aasias

57 Välisministeerium, vm.ee/et/riigid/vietnam?display=relations

58 Välisministeerium, vm.ee/et/riigid/tai?display=relations

59 *Master Plan on ASEAN Connectivity 2025*

Kommunikatsioonitehnoloogia Tegevusplaanis.⁶⁰ ELi ja ASEANi telekommunikatsiooni ja infotehnoloogia valdkonna vanemametnikud⁶¹ kohtuvad novembris Kambodžas juba kümnendat korda ning muuhulgas arutletakse koostöö edendamise üle ka Digitaalse Ühisturu, küberjulgeoleku ja suurandmete valdkonnas. Järgmise 5-10 aasta jooksul võib digitaalvaldkonnas toimuda märkimisväärne edasimineku ka ASEANis, mis tähendab, et Eestis arendatud digitaalsed lahendused võiksid ASEANile huvi pakkuda juba lähitulevikus. Digiühiskonna osas Eesti kogemusest õppimise vastu näitas ASEANi Peasekretär Minh huvi üles juba esimesel kohtumisel värske suursaadiku Andres Ungaga.⁶² See on koht, kus Eestil on reaalne võimalus pakkuda lisaväärtust ja panustada piirkondadevahelise koostöö edendamisse valdkonnas, milles ükski teine ELi liikmesriik ei oma võrreldavat pädevust.

Kokkuvõte

Selleks, et välispartnerina oma eesmärged ASEANis saavutada, ei piisa heast koostööst ASEANi Sekretariaadiga – tuleb võluda kõigi kümne liikmesriigi valitsused, et konsensuslik otsustusprotsess viiks sobivas suunas. Eesmärgiks sõlmida Strateegiline Partnerlus, piirkondadevaheline kaubanduslepe ja õhustranspordilepe ning osaleda piirkonna olulisimas julgeoleku- ja kaitsealase koostöö kohtumisel, on EL otsustanud keskenduda ASEANi Sekretariaadi kaudu piirkondliku ühenduse tugevdamisele ja toetamisele. ASEAN on Ida-Aasia Tippkohtumise looja ja edasiviiv jõud ning seega ainus loogiline instants regionaalse koostöö edendamiseks Kagu-Aasias, olgugi et piirkondlikku lõimumist raskendavad suured riikidevahelised erinevused, arengulõhe ja ebavõrdsus, rahvuslike huvide eelistamine, imepisike ühine eelarve, sõltuvus dialoogipartneritest, alamehitatud juhtivorganisatsioon, puuduv piirkondlik ühtekuuluvustunne ja vähene avalik teadlikkus.

Tuginedes ELi ja teiste dialoogipartnerite toetusele ning suurendades liikmesriikide endi pühenduvust, võib noore rahvastiku ja kasvava keskklassiga ASEANist järgmise kümne aasta jooksul saada aga arvestatav majanduslik jõud ka globaalsel tasandil. Olles läbi teinud ühisturu loomise protsessi, on ELi koostöö ASEANiga loomulik ja mõlemale osapoolale kasulik, nagu ka huvi toimivate raamistike loomise vastu Kagu-Aasias, näiteks hariduse, toiduohutuse või lennunduse valdkonnas. Vaatamata tihedatele kaubandussuhetele, arengukoostööle ja partnerlusele ELiga on ASEAN oma iseseisval arenguteel, seades prioriteediks liikmesriikide suveräänsuse, valitsustevahelisuse ja võrdsuse otsustusprotsessis. Ka Eesti jaoks on koostöö edendamise potentsiaal nii ettevõtluse, teaduse, turismi kui digitaalse innovatsiooni valdkonnas suur ning paljude prioriteetide seas ei tohiks Eesti EL Nõukogu eesistumisperioodil ASEANi ära unustada, seda enam, et eesistumisperioodi langeb ELi esmakordne osalemine Ida-Aasia Tippkohtumisel novembris Manilas.

60 ASEAN ICT Masterplan 2016-2020

61 Telecommunications and Information Technology Senior Officials Meeting (TELSOM)

62 Välisministeerium, vm.ee/et/uudised/eesti-suursaadik-kagu-aasia-assotsiatsiooni-juures-andis-ule-volikirja

Kasutatud allikad

- ASEAN, <http://asean.org> [külastatud 15. september 2017]
<http://asean.org/estonia-seeks-to-enhance-relations-with-asean> [külastatud 15. juuli 2017]
- ASEANi Harta, <http://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> [külastatud 15. juuli 2017]
- Asian Development Bank Institute (2014) "ASEAN 2030: Toward a Borderless Economic Community", <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/159312/adbi-asean-2030-borderless-economic-community.pdf> [külastatud 15. september 2017]
- Dr Siwage Dharma Negara, "Toward Deeper Economic Integration: Balancing National Interests with Goals of ASEAN Community", Thinking ASEAN, Issue 8, February 2016, lk 2-4, https://www.iseas.edu.sg/images/latest_news/pdf/ThinkingASEANFeb16.pdf [külastatud 16. juuli 2017]
- Eesti Statistikaamet, <http://pub.stat.ee> [külastatud 8. juuli 2017]
- EL Missioon ASEANi juures, <https://eeas.europa.eu/asean> [külastatud 15. juuli 2017]
- Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, <https://www.eas.ee/eas-avab-esinduse-kagu-aasias> [külastatud 18. juuli 2017]
- Euroopa Liidu Nõukogu, "ELi üldised lennutranspordilepingud: nõukogu võttis vastu volitused", pressiteade, 7. juuni 2016, <http://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2016/06/07-comprehensive-eu-air-transport-agreements/> [külastatud 12. september 2017]
- Euroopa Parlament (2017) "The future of EU-ASEAN relations", Study, April 2017, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578043/EXPO_STU\(2017\)578043_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578043/EXPO_STU(2017)578043_EN.pdf) [külastatud 16. juuli 2017]
- Hoang Thi Ha, "Reconciling Consensus with New Realities", ASEANFocus, Issue 1/2017, lk 2, <https://www.yumpu.com/en/document/view/58028346/aseanfocus/2> [külastatud 16. juuli 2017]
- Maailemapank, <http://data.worldbank.org> [külastatud 15. juuli 2017]
- Maailemapank, <http://databank.worldbank.org/data/download/POP.pdf> [külastatud 16. juuli 2017]
- Moller, Jorgen Orstrom (2016) "Lessons from Brexit for ASEAN", ASEANFocus, Issue 4/2016, Jun/Jul 2016, lk 14-15, <https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/ASEANFocus%20Issue%204%202016%20JunJul.pdf> [külastatud 16. juuli 2017]
- Ooi Kee Beng, Sanchita Basu Das, Terence Chong, Malcolm Cook, Cassey Lee, Michael Yeo Chai Ming (2015) "The 3rd ASEAN Reader", ISEAS Yusof Ishak Institute, Singapore.
- Pakpahan, Beginda (2016) "EU's Post-Brexit Expectations From Its Relations with ASEAN", Thinking ASEAN, Issue 14, August 2016, lk 2-5, http://admin.thcasean.org/assets/uploads/file/2016/08/Thinking_ASEAN_August_2016.pdf [külastatud 16. juuli 2017]
- Reuters, "Philippines declines aid from Europe to assert independence: official", 17 May 2017, <http://www.reuters.com/article/us-philippines-eu-aid-idUSKCN18D273> [külastatud 15. juuli 2017]
- Termsak Chalermphanupap (2016) "No Brexit Repeat in ASEAN", *The Diplomat*, 28. juuni 2016, <http://thediplomat.com/2016/06/no-brexit-repeat-in-asean> [külastatud 16. juuli 2017]
- The Fifteenth AEM-EU Trade Commissioner Consultations, Joint Media Statement, 10 March 2017, Manila, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_eu-asean_statement_from_todays_trade_and_economic_ministers_meeting_0.pdf [külastatud 14. september 2017]
- Välisministeerium, <http://vm.ee/et/uudised/eesti-suursaadik-kagu-aasia-assotsiatsiooni-juures-andis-ule-volikirja> [külastatud 2. september 2017]
<http://vm.ee/et/riigid/vietnam?display=relations> [külastatud 2. september 2017]
<http://vm.ee/et/riigid/tai?display=relations> [külastatud 3. september 2017]
- Welsh, Bridget & Kai-Ping Huang (2016) "The Habibie Center, "So Close, but Yet So Far: Public Perceptions of ASEAN", The Habibie Center, ASEAN Briefs, Vol. 3, Issue 6,

http://admin.thcasean.org/assets/uploads/file/2016/08/PB_Vol.3_Issue_6_.pdf [külastatud 16. juuli 2017]

World Bank Group, “World Development Indicators”, 2017, <http://data.worldbank.org/products/wdi> [külastatud 15. juuli 2017]